

Irak savaşı nedeniyle yılın ilk aylarında döviz kurlarında yükseliş eğilimi görülmüştür. Savaşın bitmesi ve uygulanan ekonomik programa güvenin artmasıyla döviz kurlarındaki değişimin yönü de değişmiştir. Türk Lirası mali araçlarının yüksek getiri avantajı nedeniyle döviz mevduatlarında çözülme, yoğun bir sistem dışı döviz ve efektif girişi yaşanmıştır. Döviz piyasalarında arz fazlalığı oluşmuştur. Bu arz fazlalığını karşılayacak yeterli talep olmaması nedeniyle Nisan ayı ortasından itibaren kurlarda düşüş trendi başlamış, Türk Lirası hızlı bir değer kazanma sürecine girmiştir.

Merkez Bankası döviz arz fazlasını, döviz rezervlerini güçlendirmek amacıyla ve dalgalı kur rejimi ile uyumlu olarak ihale yöntemiyle sterilize etmiştir. İhale yöntemi etkinleştirmek amacıyla, döviz arz fazlasındaki gelişmelere paralel olarak, piyasa katılımcıları ile de görüşerek ihale yönteminde ve ihale miktarlarında değişikliklere gitmiştir. 6 Mayıs 2003 tarihinde başlayıp, 23 Ekim 2003 tarihinde ara verdiği döviz alım ihaleleriyle 5,7 milyar dolar tutarında döviz piyasadan çekmiştir.

Böylece 2003 yılı içinde Merkez Bankası döviz alım ihalesi ve doğrudan döviz alımları yoluyla döviz piyasasından 9,9 milyar dolar çekmiştir.

2003 yılında yıllık ortalama değerlere göre nominal olarak ABD Doları % 0,5'lik düşüşle 1.496.088,8 TL'ye gerilerken, İngiliz Paundu % 7,8'lik artışla 2.442.267,7 TL'ye, Japon Yeni % 6,9'luk artışla 12.880 TL'ye, Euro % 18,3'lük artışla 1.687.520,4 TL'ye yükselmiştir (Tablo 98).

ABD Doları nominal olarak % 0,5, reel olarak % 20,8 değer kaybetmiştir. Euro nominal olarak % 18,3 değer kazanırken, reel olarak % 5,8 değer kaybetmiştir (Tablo 99).

3. Ödemeler Dengesi

2002 yılında 1.522 milyon dolar olan cari işlemler açığı, 2003 yılında 6.808 milyon dolara yükselmiştir. Cari işlemler açığındaki bu olumsuz gelişme, önemli kısmı net turizm gelirlerindeki artıştan kaynaklanan hizmet gelirlerine rağmen büyük ölçüde dış ticaret açığındaki yüksek artıştan kaynaklanmıştır. Artan yatırım giderleri de cari açığa artırıcı etki yapmıştır.

Tablo 98: Döviz Kurları (Yıllık Ortalama) (1)

Yıllar	ABD Doları	Alman		Fransız		İngiliz		Japon		Euro	Değişim (%)
		Değişim (%)	Markı (2)	Değişim (%)	Frangı (2)	Değişim (%)	Paundu	Değişim (%)	Yeni		
1997	151.428,5	86,5	87.084,1	61,8	25.859,8	63,2	248.103,9	95,0	1.248,8	-	-
1998	260.039,6	71,7	148.440,1	70,5	44.234,1	71,1	431.062,6	73,7	1.996,3	-	-
1999	417.580,9	60,6	226.834,6	52,8	67.634,0	52,9	675.401,1	56,7	3.700,2	443.649,9	-
2000	623.749,3	49,4	293.658,1	29,5	87.556,2	29,5	942.026,2	39,5	5.774,8	574.345,2	29,5
2001	1.220.439,6	95,7	557.592,8	89,9	166.254,3	89,9	1.755.418,1	86,3	10.003,0	1.090.513,2	89,9
2002	1.503.494,4	23,2	-	-	-	-	2.264.662,5	29,0	12.050,6	1.427.015,8	30,9
2003	1.496.088,8	-0,5	-	-	-	-	2.442.267,7	7,8	12.880,0	1.687.520,4	18,3

Kaynak: TCMB, DPT

(1): Döviz Alış Kuru.

(2): 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren AB Bölgesinde Euro'nun tedavüle çıkması ile söz konusuna para birimlerinin değerlerinin açıklanmasına son verilmiştir.

Tablo 99: Döviz Kurları (Aylık Ortalama) (1)

Yıllar	Aylar	ABD Doları	Euro	TEFE		Nominal Değişim		Reel Değişim	
		\$	€	1994=100	Değişim	\$	€	\$	€
2002	Ocak	1.367.155,6	1.208.912,8	5.157,4	4,2	-5,6	-6,3	-9,4	-10,1
	Şubat	1.348.021,4	1.173.282,3	5.289,5	2,6	-1,4	-2,9	-3,9	-5,4
	Mart	1.352.495,6	1.184.298,1	5.387,9	1,9	0,3	0,9	-1,5	-0,9
	Nisan	1.313.527,5	1.162.309,0	5.485,5	1,8	-2,9	-1,9	-4,6	-3,6
	Mayıs	1.386.085,5	1.267.808,0	5.508,4	0,4	5,5	9,1	5,1	8,6
	Haziran	1.517.657,7	1.449.211,3	5.572,0	1,2	9,5	14,3	8,2	13,0
	Temmuz	1.649.729,8	1.639.046,6	5.720,7	2,7	8,7	13,1	5,9	10,2
	Ağustos	1.634.596,0	1.598.057,0	5.842,8	2,1	-0,9	-2,5	-3,0	-4,5
	Eylül	1.642.257,4	1.612.083,7	6.024,6	3,1	0,5	0,9	-2,6	-2,2
	Ekim	1.646.896,5	1.615.582,2	6.213,3	3,1	0,3	0,2	-2,8	-2,8
	Kasım	1.604.320,1	1.606.274,1	6.314,3	1,6	-2,6	-0,6	-4,1	-2,2
	Aralık	1.579.190,0	1.607.325,0	6.478,8	2,6	-1,6	0,1	-4,1	-2,5
	Yıllık	1.503.494,4	1.427.015,8	5.749,6	50,1	23,2	30,9	-17,9	-12,8
2003	Ocak	1.654.547,6	1.753.089,6	6.840,7	5,6	4,8	9,1	-0,8	3,3
	Şubat	1.624.259,0	1.751.939,6	7.055,7	3,1	-1,8	-0,1	-4,8	-3,1
	Mart	1.653.910,0	1.785.206,0	7.281,8	3,2	1,8	1,9	-1,3	-1,3
	Nisan	1.623.708,5	1.760.564,9	7.410,0	1,8	-1,8	-1,4	-3,5	-3,1
	Mayıs	1.489.015,0	1.714.291,0	7.364,0	-0,6	-8,3	-2,6	-7,7	-2,0
	Haziran	1.418.262,0	1.658.154,0	7.222,2	-1,9	-4,8	-3,3	-2,9	-1,4
	Temmuz	1.396.413,9	1.588.861,7	7.183,5	-0,5	-1,5	-4,2	-1,0	-3,7
	Ağustos	1.397.625,0	1.558.761,0	7.169,4	-0,2	0,1	-1,9	0,3	-1,7
	Eylül	1.371.530,2	1.535.607,0	7.173,3	0,1	-1,9	-1,5	-1,9	-1,5
	Ekim	1.423.551,4	1.666.986,2	7.213,4	0,6	3,8	8,6	3,2	8,0
	Kasım	1.471.782,0	1.723.447,2	7.336,2	1,7	3,4	3,4	1,7	1,7
	Aralık	1.428.461,2	1.753.336,5	7.382,1	0,6	-2,9	1,7	-3,5	1,1
	Yıllık	1.496.088,8	1.687.520,4	7.219,4	25,6	-0,5	18,3	-20,8	-5,8

Kaynak: TCMB, DPT, DiE
(1): Döviz Alış Kuru.

Ödemeler dengesi tablosunda yer aldığı şekliyle 2002 yılında 8.337 milyon dolar olan dış ticaret açığı, 2003 yılında % 67,1 artarak 13.934 milyon dolara yükselmiştir (Tablo 100).

Turist sayısında ve ortalama harcama düzeyinde meydana gelen artışa bağlı olarak turizm gelirleri % 14,1'lik artışla 9.676 milyon dolara yükselmiştir. Faiz gelirleri % 19,1 azalarak 634 milyon dolara düşmüştür. Turizm giderleri % 12,4'lük artışla 2.113 milyon dolara yükselirken, faiz giderleri de % 3,8'lik artışla 4.587 milyon dolar olmuştur. İşçi gelirleri 2002 yılına göre % 19,9 artarak 2.321 milyon dolara yükselmiştir.

Tablo 100: Ödemeler Dengesi

(Milyon \$)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
CARİ İŞLEMLER HESABI	-2.638	1.984	-1.344	-9.819	3.390	-1.522	-6.808
İhracat f.o.b.	32.110	30.662	28.842	30.721	34.373	40.124	50.831
İthalat f.o.b.	-47.513	-44.926	-39.311	-53.131	-38.916	-48.461	-64.765
Mal Dengesi	-15.403	-14.264	-10.469	-22.410	-4.543	-8.337	-13.934
Hizmet Gelirleri	19.740	23.686	16.800	20.364	16.030	14.783	17.436
(Turizm Geliri)	7.002	7.177	5.203	7.636	8.090	8.479	9.676
Hizmet Giderleri	-8.828	-10.180	-9.313	-8.996	-6.900	-6.904	-8.500
(Turizm Gideri)	-1.716	-1.754	-1.471	-1.713	-1.738	-1.880	-2.113
Mal ve Hizmet Dengesi	-4.491	-758	-2.982	-11.042	4.587	-458	-4.998
Yatırım Gelirleri	1.900	2.481	2.350	2.836	2.753	2.486	2.246
(Faiz Geliri)	977	1.096	1.074	1.168	1.139	784	634
Yatırım Giderleri	-4.913	-5.466	-5.887	-6.838	-7.753	-7.040	-7.674
(Faiz Gideri)	-3.795	-3.869	-4.533	-4.825	-5.497	-4.417	-4.587
Mal, Hizmet ve Yatırım Geliri Deng.	-7.504	-3.743	-6.519	-15.044	-413	-5.012	-10.426
Cari Transferler	4.866	5.727	5.175	5.225	3.803	3.490	3.618
(İşçi Gelirleri)	4.197	5.356	4.529	4.560	2.786	1.936	2.321
SERMAYE HESABI							
FİNANS HESABI	6.969	-840	4.829	9.584	-14.643	1.161	5.684
Yurtdışında Doğrudan Yatırım	-251	-367	-645	-870	-497	-175	-499
Yurtiçinde Doğrudan Yatırım	805	940	783	982	3.266	1.038	578
Portföy Hesabı-Varlıklar	-710	-1.622	-759	-593	-788	-2.096	-1.670
Portföy Hesabı-Yükümlülükler	2.344	-5.089	4.188	1.615	-3.727	1.503	3.957
Hisse Senetleri	8	-518	428	489	-79	-16	1.011
Borç Senetleri	2.336	-4.571	3.760	1.126	-3.648	1.519	2.946
Diğer Yatırımlar-Varlıklar	-1.750	-1.464	-2.304	-1.939	-601	-777	-911
Merkez Bankası	-98	-95	-98	1	-39	-30	-28
Genel Hükümet							
Bankalar	-976	-942	-1.839	-1.574	233	643	343
Diğer Sektörler	-676	-427	-367	-366	-795	-1.390	-1.226
Diğer Yatırımlar-Yükümlülükler	6.531	6.762	3.566	10.389	-12.296	1.668	4.229
Merkez Bankası	1.026	571	-231	619	735	1.336	497
Genel Hükümet	-1.456	-1.655	-1.932	117	-1.977	-669	-2.194
Bankalar	2.232	3.195	2.655	3.736	-9.644	-2.016	2.846
Diğer Sektörler	4.729	4.651	3.074	5.917	-1.410	3.017	3.080
Cari, Sermaye ve Finansal Hesaplar	4.331	1.144	3.485	-235	-11.253	-361	-1.124
NET HATA VE NOKSAN	-987	-697	1.721	-2.762	-1.671	149	5.221
GENEL DENGE	3.344	447	5.206	-2.997	-12.924	-212	4.097
REZERV VARLIKLAR (*)	-3.344	-447	-5.206	2.997	12.924	212	-4.097
Resmi Rezervler	-3.316	-216	-5.726	-354	2.694	-6.153	-4.047
Uluslararası Para Fonu Kredileri	-28	-231	520	3.351	10.230	6.365	-50
Ödemeler Dengesi Finansmanı							

Kaynak: TCMB

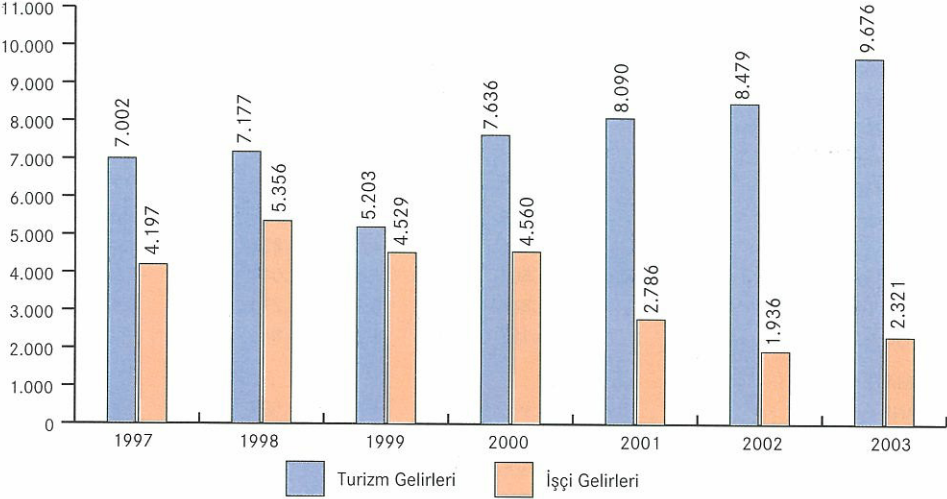
(1): Eski sunumdaki karşılık kalemleri Rezerv Varlıklar kalemine dahil edilmiştir.

2002 yılında 1.161 milyon dolar olan net sermaye girişi, 2003 yılında 5.684 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Doğrudan yatırımlarda (net) 79 milyon do-

lar, portföy yatırımlarında (net) 2.287 milyon dolar, diğer yatırımlarda 3.318 milyon dolar giriş olmuştur. 2002 yılında 6.153 milyon dolar olan resmi rezervlerin de içinde bulunduğu rezerv varlıklardaki artış, 2003 yılında 4.047 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

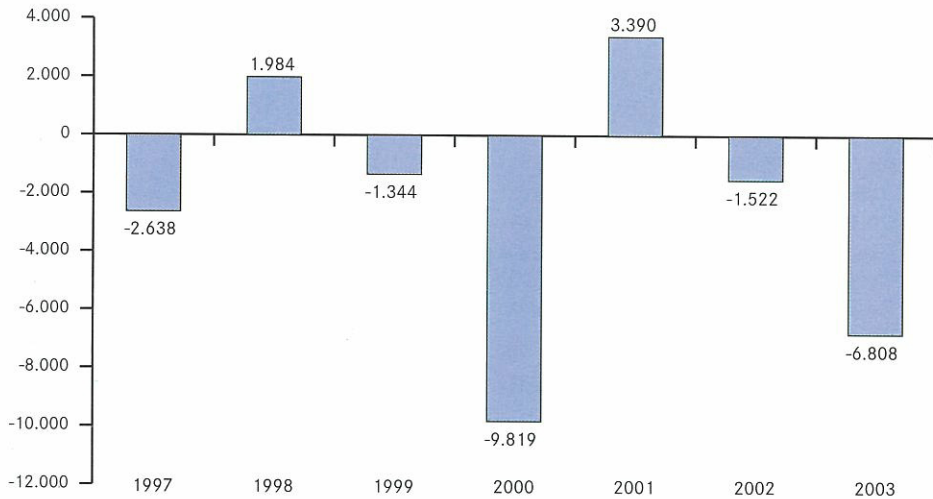
Grafik 26: Turizm ve İşçi Gelirleri

(Milyon \$)

Grafik 27: Cari İşlemler Dengesi

(Milyon \$)

4. Dış Borçlar

2002 yılında 130.928 milyon dolar olan dış borç stoku, 2003 yılında % 12,5'lik artışla 147.264 milyona yükselmiştir. 2002 yılına göre orta-uzun vadeli dış borçlar % 8,6, kısa vadeli dış borçlar % 39,6 artmıştır. Toplam dış borçların 124.342 milyon doları orta-uzun vadeli borçlar 22.922 milyon doları kısmı kısa